

POT V TOLMIN

Izpuščeno poglavje iz »Pomladnega dne«

Ciril Kosmač

Tista pot se je pobu vtisnila v spomin. Pa saj je bila tudi spomina vredna, ker je bila dolga in čudna ter je šla skozi nova doživetja v nova spoznanja.

Takrat je bila pri hiši taka stiska, da so se z avtobusom vozili samo v sanjah. Vsa pota so opravljali peš. V Tolmin je skoraj tri ure hōda, zato sta z očetom morala vstati precej zgodaj; ker pa se je sredi noči ura ustavila, sta vstala prezgodaj in sta tudi prezgodaj krenila z doma.

Še vsa dremava sta stopila v noč poznega oktobra. Mraz je pri priči segel pobu do kosti. Vzdrgetal je, potegnil glavo med ramena in se nato plašno ozrl okrog sebe. Tedaj ga je zazebló tudi pri srcu. Domača dolina je bila tako tuja in grozljiva, kakor bi se bila hiša ponoči pogreznila in bi zdaj iz nje stopil v mrtvi in mrzli podzemski svet. Bila je neznansko globoka in ozka, pobočja skoraj navpična, gore najmanj trikrat višje; segale so do samega neba, ki je bilo tudi neznansko visoko, ozko in težko, kakor bi bila dolina pokrita z debelim svinčenim pokrovom. Pod tistim temnomodrim pokrovom so se poganjali oblaki različnih sivin, toda podobnih oblik, kakor so si pač podobna bitja istega rodu. In za poba so to bila živa bitja, nekakšne fantastične plemenite živali, nekakšni splašeni silni konji. V čredah so se poganjali zdaj v to, zdaj v drugo smer, zdaj na vzhodno, zdaj na zahodno stran, zdaj na sever, zdaj na jug. Zaletavali so se drug v drugega, se spoprijemali in se odbijali, se kakor v smrtnih krčih zvijali v klobčiče, pa se nato z novo, jezno močjo spet napeli in pognali naprej. Neutrudno, strastno, nagonsko so se zaganjali v vse kote, kakor bi se hoteli za vsako ceno prebiti izpod dušечеge pokrova svinčenega neba. In kam potem? Ne vprašajte! Sproščeno bi zdirjali proti svojemu vabljevemu, neodgonljivemu prividu vseмирskih, večno svobodnih, brezmejnih zelenih poljan. Skozi razviharjene trume teh oblakov, ter izgubljenih, ujetih silnih konj, si je hladnokrvno rezal svojo pot ostro zakrivljeni prvi krajec, ki je bil bled in tenak, kakor bi bil izbrušen iz trdega, mrzlega žekla. Pošmehljivo je gledal to veliko bitko, ki je bila tako ognjevita in že tako brezupna, da ni bilo slišati nobenega hrupa: ne hrzanja ne kopitanja, niti sopenja ne. Izpod neba je lila v dolino samo težka tišina, ki je bila napeta do skrajnjih meja.

V dolini je bilo vse tako tiho in mirno, da je bilo slišati utripanje večnega nemira in lastnega srca. In vendar je Idrijca šumela desetkrat glasneje kakor podnevi. Kar hrumela je. Njen hrum se je visoko dvigal in se razlival od pobočja do pobočja, toda bil je tako prozoren in prazen, da je tekel skozi napeto tišino, kakor teče zrak skozi sito. Kakšna je pravzaprav ta tišina, ki je glasnejša od hrumenja narasle reke? Trdna je kakor skala. Pob se je ozrl v Dominov rob, v visoko sivo steno, ki se je navpično dvigala nad globoko vodo, in zazdelo se mu je, da tudi od njenega širokega, hladnega čela ponosno diha podobna tišina.

V tem trenutku je prav pod Dominovim robom presunljivo zažvižgala vidra — in tišina se je razbila, kakor bi bila iz najbolj krhkega stekla. Takoj nato je čisto blizu, nemara komaj nekaj korakov nad kolovozom, zahukala sova; zahukala je trikrat po trikrat zapovrstjo, kar pomeni, da je smrt v bližini. Pob se je zdrznil in zamižal. Pri srcu ga je stisnilo, kakor bi se z dolino vred pogreznil še globlje. In saj se je pogreznil. Odprl je oči, da so bila tla spet trdna, toda začutil je, kako neznansko je droban, šibak in nebogljjen. Opotekal se je za očetom in z odsotnim pogledom sledil njegovim nogam, ki so se enakomerno pomikale pred njim, s svojo zavestjo pa je plaval pod nebom in gledal z nebesnih višav, kako se globoko na zemlji, po globokem dnu globoke doline, po razritem in izpranem kamnitnem kolovozu ob razburkani reki prav počasi pomikata dve drobni postavitci, dve črni piki. To sta oče in on. Pomikata se, a se nikamor ne pomakneta. Nikamor. In zasmilita se mu, kakor bi bila za vse večne čase izgubljena na dnu tega mrzlega in brezsončnega prepada. Ob tej podobi in ob tej misli ga je kar nenadoma in z vso močjo prešinilo vprašanje, kaj bi bilo, če v to dolino ne bi nikdar več posijalo sonce. Ko je dojel grozotni smisel tega vprašanja, je tako vzdrgetal, da se je oče obrnil in vprašal:

— Ali te zebe?

— O ne! — je hitro odkimal, zakaj očetov glas je bil tako topel, da mu je na mah pregnal grozotno misel iz glave.

— Zakaj se pa treseš?

— Saj se ne tresem.

— No, stopiva hitreje, da se pogrejeva, — je rekel oče in zdaljšal korak.

In spet sta molčala. Samo podkovani čevlji so škripali po kamenju. Molče sta šla mimo visokega jeza, kjer se je kalna reka v širokem in plemenitem loku s samozavestnim bučanjem valila na bele izlizane skale, hrupno vrela med njimi in se jezno penila, dokler ni prodrla

do globine pod visečim mostom; tam se je oddahnila in nato s spokojnim mirom nadaljevala svojo zmagoslavno pot proti odprtemu morju. Blagor ji!... Molče sta prišla do mosta in se molče odzibala čezenj, molče sta stopila na široko cesto in se molče postavila vštric ter nato s sklonjeno glavo molče premerila tudi dolgo, v spanje zavito vas, kakor bi se bala, da bi ju kdo slišal in začel z novim posmehom ugibati, kam neki vleče zagrizeni bajtar svojega sina, svojega propadlega študenta. Šele ko sta bila pol ure iz vasi, se je oče zravnal, si z dlanjo poribal hrbet svojega nosu in olajšano vzdihnil:

— No, pa sva na Samotežniku!

— Sva. Na Samotežniku, — je ponovil pob in se ozrl v čokato hišo, ki je s svojimi črnimi okni mrko gledala izza starega sadnega drevja.

— Lepo ime, kaj, Samotežnik? — je navdušeno rekel oče. — Najbrž prihaja od tod, ker je hiša vrh klanca in je bilo treba k njej vse pripeljati samotež... Tako bo! — je zadovoljno prikimal svoji razlagi. Potegnil je z dlanjo po nosu in nadaljeval z globljim glasom: — O, to je stara hiša! Ena najstarejših v dolini. In čudna hiša. Grda. Hočem reči, da je zoprna. Nekaj... kako bi se reklo... nekaj brezsrčnega diha od nje, nekaj nečloveškega. Pa saj Samotežniki tudi niso bili ljudje, kakor se reče... O, o tej hiši bi bilo vredno pisati! Saj sem ti že pravil, kaj vse se je zgodilo med njenimi stenami?

— Ne, nisi, — je odkimal pob, čeprav je iz njegovih ust že slišal zgodovino Samotežnikovega rodu.

— Kako? Da nisem? — se je začudil oče in ga nejeverno pogledal od strani.

— Nekaj si že povedal. Seveda si. Vsega pa nisi. Pa tudi pozabil sem že, — se je lagal pob, ki bi očeta rad spravil k pripovedovanju, ker se je bal, da bo zdaj začel vrtati vanj. Hkrati pa je upal, da se bo ob enakomernem toku očetovih besed lahko mirno predajal toku svojih misli in svojih čustev.

— No, bom pa še enkrat povedal, — je rekel oče. — Razen, seveda, če ti ne bi rad govoril o svojih stvareh. Nekam zamišljen se mi zdiš.

— Ne, nisem zamišljen. Prav nič nisem zamišljen, — je hitel zanikavati pob. — Povej o Samotežnikih!

— No, prav, bom pa povedal. In vse! — je prikimal oče.

Počasi je potegnil iz žepa robec, ga z obema rokama razgrnil in zaplahotal z njim ter se nato temeljito useknil. Potem se je z dlanjo poribal po nosu, si s hrbtom roke pogladil črne brke in se

nekajkrat odkrehnil, da bi si očistil grlo. Bil je organist in dober pevec, zato je to storil ne samo, kadar se je pripravil k petju, pač pa tudi, kadar se je pripravil k pripovedovanju. Ko je zdaj vse to opravil, je začel pripovedovati s tistim zamolklim, resnim in prizadetim glasom, ki je z njim govoril samo, kadar je pripovedoval.

Pob ga je rad poslušal. Oče je daleč naokoli poznal vse hiše in vse družine, njih preteklost in njih sedanje odnose in razmere. In rad je pripovedoval. Tudi mama je rada pripovedovala, toda najraje samo vesele zgodbe in zaradi zgodbe same. Oče pa je pripovedoval o resnih, žalostnih, usodnih dogodkih, in ne samo zaradi dogodkov. Beseda mu ni tekla tako sproščeno in gladko kakor mami, ker je bil precej izbirčen in se je trudil, da bi zmeraj našel pravilen izraz. Poleg tega pa se je ustavil pri vsakem količkaj pomembnem dogodku ter za vsako ceno skušal izluščiti iz njega življenjsko modrost.

Tako je bilo tudi zdaj z zgodbo o Samotežnikih, ki so izumrli zaradi golega pohlepa in skoposti; bili so tako skopi, da se naposled niti ženili niso več, ker so se bali, da bi žena preveč pojedla in da bi otroci pojedli še več. In tako je rod izumrl.

Ko je oče prišel s svojo povestjo do konca, to se pravi, ko je pokopal zadnjega Samotežnika, ki so ga bili našli mrtvega šele po nekaj tednih, ker je iz same skoposti sam živel v hiši, je obstal sredi ceste, da bi iz zgodbe izluščil življenjsko modrost.

— In kaj to dokazuje? — se je vprašal po stari navadi. — To dokazuje, da te pohlep zadavi. Najprej ti zadavi srce, da nehaš biti človek. Potem pa, ko nisi več človek, vlečeš in vlečeš k sebi, dokler te lastno bogastvo ne zasuje in zaduši. Torej, po bogastvu ni treba hrepeneti! Tako je to! — je pribil. Nato pa je vzdihnil, kakor je vzdihnil še po vsakem pripovedovanju: — Ali ne bi bilo vredno to napisati? Škoda, da v naši dolini ni nobenega pisatelja! Zgodb mu ne bi manjkalo. In kakšnih zgodb!

Pob ni poslušal zadnjih očetovih besed, sicer pa je tako in tako prav dobro vedel, kaj je bil rekel. In tudi ni razmišljal o življenjski modrosti, ki jo je bil oče potegnil iz usode Samotežnikovega rodu. Zgrabila ga je bila samo primera z bogastvom, ki da človeka lahko zasuje in zaduši. V srcu je začutil znano tesnobo in začelo mu je primanjkovati sape. Zazdelo se mu je, da visi nad njim grozeči plaz grušča, ki se lahko vsak hip sesuje nanj ter ga pokoplje in res zaduši. Počasi je vzdignil glavo in se od strani ozrl v nebo. Tam so se v napeti tišini še prav tako brezupno bili za izhod razviharjeni plemeniti oblaki, ostro zakrivljeni mesec pa si je z istim posmehom kakor prej hladnokrvno rezal skoznje svojo pot.

— Same neumnosti mi rojijo po glavi! — je pomislil pob in se tako razjezil nase, da je zagodrnjal.

— Kaj pa je? — se je oglasil oče.

— Nič! — je trznil pob.

— Saj!... Nič!... — je oče nejevoljno skomignil z rameni. — Rad bi vedel, če me sploh poslušáš?

— Seveda te poslušam, — je prizadevno rekel pob.

— Rečeš pa niti »mu«!

— Saj rečem... saj pravim, da v naših krajih res ne manjka zgodb...

— Seveda ne! — je zadovoljno prikimal oče. — Vsaka hiša ima svojo. Kadar kosim na Travni in se zamaknem po dolini, mi vse zaživi pred očmi. Kaj vse se je že zgodilo tod! In kaj vse se dogaja danes!... Samo človeka ni, ki bi to popisal! — je zmajal z glavo in umolknil.

Molče sta pešačila naprej. Pob se je spomnil, da od Samotežnika do prihodnje vasi ni nobene hiše. In to mu ni bilo všeč, ker se je bal, da bo oče zdaj začel vrtati vanj. Razmišljal je, kaj naj ga vpraša, da se bo spet spustil v daljše pripovedovanje. Pa ga je oče prehitel. Pri razvalinah Pustotarjevega mlina se je ozrl in vprašal:

— Ali te zebe? Ali težko hodiš?

— Ne! — je takoj odkimal pob.

— Zakaj pa se potem tako opotekaš? Ali so skrbi pretežke? Saj ne bo tako hudo!

Pob je iskal odgovor, toda še preden ga je našel, se je onstran reke oglasil pes. Oče je takoj obstal in se radovedno vprašal:

— Kje laja? — Dal si je roko za uho in prisluhnil. — Ravniški Sultan je, — je rekel in stopil naprej.

— Kako pa to veš? — je vprašal pob. — Saj na oni strani je več psov.

— Kako? — se je začudil oče. — Po glasu vendar! Vsak človek ima svoj glas. In vsaka žival tudi. Pa ne samo žival. Tudi voda. Tudi les. No, les, to je znana stvar. Ampak, recimo, drevje. Vsako drevo v vetru drugače zapoje. — Pomolčal je in nato zmajal z glavo: — Ne, posluha ti nimaš pravega! Saj ne rečem, šum slišiš, toda se pravi, da slišiš, kar se oglašá takole... kako bi se reklo... kar se oglašá s šumom. Tako je to! Toda ne slišiš... kako bi se reklo... v šumu ne slišiš zvoka, ne slišiš tistega, kar poje, kar ima svoj glas, kakor se reče. Glas pa, vidiš, je nekaj lepega, nekaj čudovitega. In koliko jih je! Svet neprestano poje. In kako ubrano poje. Vse poje. Recimo: kosim v Vrbju pa mi prepelica zaprhuta izpred kose. Natanko slišim,

v kakšnem glasu in v kakšnem ritmu prhuta. Pa ne samo to. Tudi v tem, kako se dviga in pada je zvok, čeprav ga z ušesom ni slišati. Vsak pameten človek bi se mi smejal, če bi mu to rekel. Pa je tako! In vidiš, ti tega ne boš nikdar slišal. Škoda!

Pob ni črhnil niti besede, saj je to bila njegova skrita bolečina. Oče in mama sta bila po vsej dolini znana pevca, in tudi vsi otroci, čeprav so bili res šele otroci, so peli in se z lahkoto učili igranja na harmonij. Samo on ni imel tega daru. Razumljivo je, da ga je bolelo, ker je imel glasbo rad, a sam ni mogel ne peti ne igrati. A še najbolj ga je bolelo to, ker se mu je zdelo, da ga vsi gledajo s pomilovanjem, kakor bi mu manjkala neka lastnost, ki brez nje človek nikakor ne more biti drugim enak.

Oče je v svoji tenkočutnosti nemara začutil, da je poba prizadel s svojimi besedami, ker se je spet oprijel Ravniškega psa, ki je še zmeraj zateglo lajal.

— Uh, kako žalostno zavija! — je rekel. — Star je že. In zadnji Ravničar tako rekoč. — Pomolčal je, nato pa je zmajal z glavo in vzkliknil: — Ravnica! Vidiš, to ti je spet svoje vrste roman! Tudi o tej hiši bi bilo vredno pisati! — Zdaj ni vprašal poba, če mu je že pripovedoval o Ravnici, pač pa je kar potegnil iz žepa svoj robec, ga razgrnil, zaplahutal z njim, se useknil, se z dlanjo poribal po nosu, se odkrehnil in začel pripovedovati: — Saj se spominjaš Ravničarja? Seveda se ga spominjaš! Umrl je šele pred kakimi osmimi leti.

— A tistega, ki je zmeraj stal na mostu in gledal v vodo? — je s pretiranim zanimanjem vprašal pop.

— Tistega seveda in ne zadnjega, to se pravi njegovega brata, ki še zdaj živi v norišnici. Sicer pa temu sploh nismo rekli Ravničar, temveč samo Ravniški Janez. Drugemu je bilo ime Tone, to se pravi tistemu, ki je ure in ure stal na mostu, otipaval svoje čire na vratu in strmel v vodo, ki se vali čez jez. O, to je res lep pogled! Voda pada na skale in se drobi v drobne kapljice, ki se dvigajo in migotajo v zraku, kakor bi nad jezom stalno visela živa meglica, to se pravi... kako bi se reklo... kakor bi nad jezom rojilo na tisoče in tisoče drobnih steklenih mušic. Tako je to! In kadar posije jutranje sonce, je tista meglica prava mavrica. Vidiš, in v tisti meglici se mu je najbolj jasno prikazovala. To je vsakemu rad povedal.

— Kdo se mu je prikazoval? — ga je prekinil pob.

— Počakaj, bom že povedal!... Vsi so se mu posmihali. »Čudak pa, čudak!« so govorili in se s prstom trkali po čelu. Seveda je bil čudak. Toda kaj je čudak? To naj se vpraša. Ali je čudak bedak? Nikakor ne! Čudak je človek, ki ima več srca in več pameti, kakor

je potrebno za njegovo življenje, zato se z življenjem ne ujame. Tako je to! Čudak je pameten človek, globok človek, moder človek, ki mu življenje ni dalo, kar bi mu bilo moralo dati!... Tudi jaz sem po svojo čudak. Ali se ti ne zdi?

— Ne, nisi! — ga je takoj zavrnil pob.

— No, pustiva zdaj to! — je oče zamahnil z roko. — In pustiva še to, da si tudi čudak. Ali nemara misliš, da nisi?

Pob je molčal. In le kaj naj bi rekel? Saj je večkrat slišal reči, da je čuden otrok.

— Če še nisi, pa boš, — je oče odgovoril sam. — Prav gotovo boš, če ne najdeš poti iz te grape. Zato pa tudi greva v Tolmin!... No, nehajva zdaj s tem! Vrniva se raje k Ravničarju in reciva, da je bil čudak. Bil je. Zakaj, bova videla kasneje. Sicer pa moram najprej povedati, da je bil tudi njegov oče čudak. Pa še kakšen! Ampak popolnoma drugačne vrste. Ta je bil mrtev kakor... kako bi se reklo... mrtev kakor pepel, stari Ravničar pa je bil živ kakor sam ogenj. Ta ni niti vedel, da ima kmetijo, stari pa je bil kljub svojemu čudaštvu pameten, dober in napreden gospodar, tako napreden, da so ga starokopitni kmetje imeli za brezverca. In tudi on je rad bral, kakor je rad bral mladi. Toda ni bral povesti in romanov. Bral je samo članke in razprave o tem in onem, o rastlinah, o živalih, o tujih krajih, o zvezdah in tako dalje. Narava ga je zanimala, naravni pojavi, kakor se reče. Zakaj so oblaki takšni in ne drugačni? Zakaj se mlinsko kolo na lopatice vrti hitreje, kakor se vrti kolo na koritca? Zakaj led bobni, dokler se redi, potem pa ne več? In led ga je tudi pokopal. Toda o tem kasneje. Pa ni samo razmišljal, tudi delal je. Doma je imel pravo delavnico in je vso zimo pretičal v njej. Takrat je bilo na Ravnici vse na kolesa, na vzvode in na jermene. Bogaboječi kmetje njegovih naprav niti videti niso hoteli, češ da je vse to v zvezi s hudičem. In tudi župnik se je bil enkrat s prižnice oglasil proti Ravničarjevim novotarijam, češ da je bog ustvaril človeka zato, da bi delal sam, v potu svojega obraza, kakor je pisano v sv. pismu, a ne da bi zanj morale delati naravne sile, to se pravi, božje sile. No, Ravničar si tiste pridige ni bil vzal k srcu. Komaj tri ali štiri tedne kasneje se je pripeljal v vas na kolesu. Pa ne na takšnem, kakršne vidiš danes. Ne pozabi, da je bilo to pred štiridesetimi leti, okrog 1880. Do takrat v tej dolini še živa duša ni bila videla kolesa, pa tudi verjela ni, da bi se človek lahko tako vozil. Ravničar si je bil kolo naredil sam. Bil je leseno, okorno, toda po gladki cesti se je lahko peljal na njem. To je bil preplah! Meni je bilo takrat pet ali šest let, pa se še danes živo spominjam.

Stare babe so se križale, Putkova Marjanca pa je dala celo za mašo, češ da je Ravničarja obsedel hudič. Tiste maše župnik seveda ni oznanil s temi besedami, temveč jo je oznanil kot mašo »v dober namen«, kar se v cerkvi večkrat sliši... Da, koliko je maš v dober namen! Mene je večkrat zanimalo, v kakšne dobre namene jih ljudje plačujejo. Bog ve, če so vsi tisti nameni res dobri? V kakšne dobre namene neki dan daje za maše Modrijan? Ali pa Usadarica, ki s psom odganja berače od praga, ki ob nedeljah hlapcu in dekli ne daje večerje, češ tako vsaj ne bosta mislila na greh, ker bosta lačna, ki je poklicala k sebi Čelarjevega Venčka, ko je ta pobral piškavko na njenem vrtu, mu piškavko vzela ter ga nato s palico pretepla, »da nesrečni otrok ne bi več kradel«, in ki je sploh tako skopa ženska, da se ji zdi škoda celo dima, ki ji uhaja iz dimnika? Če bi bili ti nameni dobri, bi ljudje lahko povedali, kakšni so. No, pa recimo, da so dobri. Toda zakaj naj bi človek skrival namene, ki so tako dobri, da zanje plačuje maše? Zaradi skromnosti? Včasih nemara tudi. Toda kdo ima naposled kaj od take skromnosti? Nihče! In kaj to dokazuje? To dokazuje, da včasih skromnost ni vredna piškavega oreha. In pretirana skromnost niti ni skromnost. Prav narobe. To je svoje vrste ošabnost, to je napuh, češ: glejte me, plačam za mašo, pa sem tako skromen, da niti ne povem, v kakšen namen jo plačam!... Tako je to! — je pribil oče in se nato ozrl v poba in vprašal: — Ali poslušas?

— Seveda poslušam, — je prikimal pob, ki je zdaj res poslušal z zanimanjem. — In kaj je bilo potem z Ravničarjem?

— Z Ravničarjem je bilo tako, da je bil res obseden. Kadar mu je nekaj šinilo v glavo, je bil gluh in slep za vse drugo, tudi za ženo in otroke. In prav tista obsedenost ga je ugonobila.

— Ali se je ubil? — je vprašal pob.

— Ne, utonil je. Zgodilo pa se je takole: Zvečer so sedeli pri njem možakarji — takrat je bila na Ravnici gostilna — in se pogovarjali. Radi so se pogovarjali z Ravničarjem, ker je veliko vedel in ker je znal stvari, ki jih je vedel, tudi dopovedati. Govorili so o tem in onem, kakor je pač navada, ko pa so se dovolj namoževali in se začeli razhajati, je Zavoglar zazdehal in nato vzdihnil, češ kako lepo bi bilo, če bi bil led že dovolj trden — bilo je namreč sredi zime — ker bi se lahko pognal kar čez Idrijco in skočil naravnost v posteljo. Vsega je bil torej kriv Zavoglar. In tistega greha si ni odpustil do smrti. »Če ne bi bil rekel! Če ne bi bil rekel!« je ponavljal še na stara leta in se s pestjo tolkel po prsih, ker ga je težilo v srcu... Da, beseda je strašna stvar! Človek nikdar ne ve, kdaj z njo sproži

plaz in priklíče smrt. Tako je to! In tako je bilo tudi takrat. Začeli so se takoj prepirati, ali je led že dovolj trden ali še ni dovolj trden, da bi zdržal človeka. To pa je bilo seveda nekaj za Ravničarja. Začel je trditi, da te led zdrži, čeprav še ni dovolj trden, samo če se dovolj naglo poženeš po njem. Dedci seveda v smeh, Ravničar pa v ogenj in k vratom, češ: Takoj bomo videli! Možje so ga začeli miriti, a je bilo vse zaman. Ravničar je gnal svojo, kakor bi bil obseden. Pa saj je bil. Zgrabili so ga, pa se jim je iztrgal in planil iz hiše. Planili so za njim in ga prosili, naj bo vendar pameten. Žena je v sami srajci pritekla k vodi in ga s sklenjenimi rokami rotila, naj se vendar usmili otrok in naj ne uganja neumnosti. Ravničar pa se še ozrl ni, kakor bi bil slep in gluh. »Zdaj boste videli!« je vrgel dedcem in se naglo pognal po ledu. Nastala je smrtna tišina, kakor se reče. In nato se je oglasil vrisk. Bila je namreč tema kakor v rogu pa je Ravničar z vriskom oznanil, da je že na drugem bregu. Žena je od same sreče bruhnila v jok, se križala, opletala z rokami in mu kričala, naj se za božjo voljo vrne čez most. Toda Ravničar je že spet zavriskal. In spet je nastala smrtna tišina, ker so vsi vedeli, da se bo zdaj pognal nazaj. In pognal se je. Slišali so, kako je drsel po ledu, že so ga zagledali komaj dva metra pred sabo in se oddahnili, videli so, kako je vrgel roke od sebe in ponosno vzkliknil: »Ali ste videli!« — in že ga niso videli več, ker je prav v tistem trenutku rahlo hrstnilo in jim je izginil izpred oči. Samo voda je še zaklokotala.

— A! — je jeknil pob. — Led se je vdrl?

— O, ne! Ni se vdrl, — je odkimal oče. — Ravničar je v temi priletel samo za dve pedi preveč na desno pa je zdrknil skozi luknjo, ki jo je bil še isti večer sam vsekal v led, da je lahko naplaval vode za živino. Tako je to bilo!

— Pa ga niso mogli rešiti? — je prizadeto vprašal pob.

— Kako ga boš rešil? Voda je najmanj pet metrov globoka, led čez in čez in tema kakor v rogu. Teden dni so ga iskali... »Hudič ga je potegnil k sebi!« so trdili pobožnjaki. »Norec je bil!« so trdili drugi... Res je, da je bil norec. Toda kaj dokazuje takšna norost? Takšna norost dokazuje, da je bil Ravničar dedec in pol, tiste vrste dedec... kako bi se reklo... tiste vrste dedec, ki je za svoje prepričanje, za svoje misli pripravljen tvegati tudi življenje, kakor se reče. Če bi ga bili dali v šole, bi bil nemara postal... kdo ve, kaj bi bil postal. Znanstvenik, kakor se reče? Izumitelj? Kaj se ve? Vsekakor pa bi bil nenavaden mož... In bog ve, koliko takšnih mož se rodi v teh grapah!... Ali poslušaj?

— Poslušam, — je vneto prikimal pob. — In kaj je bilo z drugim Ravničarjem, s tistim, ki je zmeraj stal na mostu?

— S tistim pa je bilo popolnoma drugače. Če je bil stari Ravničar udarjen po pameti, kakor bi se lahko reklo, je bil mladi udarjen po srcu. O, saj ni bil neumen mož! Pameten je bil, hočem reči, da je bil pameten za razumevanje in da je veliko vedel, toda za življenje ni bil pameten. Sicer pa ga niti videl ni. Živel je tjavdan. Delal sploh ni. Domačija mu je razpadala: stog se mu je sesedel, svinjak se mu je sesedel, polovica hleva se mu je sesedla, pa tudi hiša bi se mu bila sesedla, če ne bi bila zidana iz zdravega kamna, ki mu tudi v stoletjih nobena bolezen ne more do živega. Vse je torej šlo po zlu. In ali veš zakaj?

— Ne! — je hitro odkimal pob.

— No, saj si že dovolj star, da ti lahko to povem. Zaradi ljubezni. Da, zaradi ljubezni. In kako velika ljubezen je to morala biti, da je zaradi nje propadla takšna kmetija, kakršna je Ravnica! Vidiš, to dokazuje, da se v našem srcu skriva strašna moč, ki lahko vse ugonobi. In tista moč je najlepša moč — ljubezen. Ali ni to čudno, kaj?... Čudno je, čudno. Gradi in podira. Rodi in mori... No, pa pustiva to! — je zamahnil z roko, ker se mu je zdelo, da je pobu nerodno.

Pobu je bilo res nerodno, a da bi prekril zadrego in se pokazal odraslega moža, je vprašal:

— Kaj pa je bilo z Ravničarjevo ljubeznijo?

— Vidiš, tako je bilo, — je povzel oče. — Ko je bil še mlad fant, nemara še dvajset let ni bil star, se je zagledal v Kraljičkovo Otilijo. Oti so ji rekli. Bila je pametna in bistra. Lepa pa seveda tudi. Res je bila lepa. In živa. Pa še prijazna in prikupna. In kako je pela! Sploh... kako bi se reklo... sploh čudovito bitje, kakor se reče. Čudovito bitje! — je ponovil oče in začel prikimavati, kakor bi jo videl pred sabo in bi jo presojal.

— Od kod pa se je vzela? — je rekel pob. — Saj Kraljički niso lepi. Pa tudi pametni niso. Vsi so krivonogi, vozlasti, pegasti in zabiti. In kakšne nosove imajo!

— Saj to niso bili ti Kraljički, ki so danes v bajti. Tistih ni več. Samo Otina mati še živi v Openaku. Osemdeset let bo stara, pa se še zdaj lahko vidi, da je bila lepa ženska. In Oti ji je bila podobna. Še lepša je bila. Res čudovito bitje. Toda imela je to napako, da je bila Kraljičkova. Saj veš, kakšna je Kraljičkova bajta. Prav lahko jo zaviješ v tisto rjuho zemlje, ki jo ima, ter vse skupaj stisneš pod pazduho in odneseš. Ravnica pa je kmetija in pol, zato je jasno, da niso marali niti slišati o Kraljičkovem dekletu. O, če bi bil stari

Ravničar še živ, bi se prav gotovo ne bi bil zmenil za to. Toda treba je povedati, da je na Ravnici vladala Ravničarica. Ta pa se je bila po moževi smrti tako zakrknila in zastarokopitila, da ji ni bilo para v vsej dolini. Takoj po Ravničarjevi smrti je zaklenila njegovo delavnico in pometala vse knjige v peč, nato pa je s krampom in s sekiro razkopala in razsekala vse priprave in naprave, ki so bile pri hiši. Opustila je gostilno in začela kmetovati po starem; niti novih semen ni marala. »Ravnica ima vse sama!« je govorila. Otroke je držala na kratkem. Tudi ko so bili že odrasli. Zmeraj je morala obveljati samo njena volja. In tudi poženila jih je po svoji volji... No, zdaj pa si lahko kar misliš, kako je bilo, ko ji je Tone povedal, da bi rad vzel Oti. Rekla je samo »Ne!« in stvar je bila zanjo opravljena. Za Toneta pa ni bilo opravljeno. Zanj se je šele tedaj začelo. Kar zbolel je. In nobenega dela se ni več pritaknil. Samo bral je vse noči, podnevi pa je ure in ure stal na mostu in gledal v meglico nad jezom, ali pa je vrh senožeti na hrbtu ležal pod mecesni in strmel skozi redke veje v nebo. Ravničarica mu je izbirala nevesto za nevesto — in vsaka bi ga bila rada vzela, ker je bil res lep in postaven fant — Tone pa je rekel samo »Ne!« in stvar je bila zanj opravljena. Ravničarica mu je začela groziti, da bo prepisala na Janeza, na mlajšega sina, na tistega, ki je zdaj v norišnici. Tone pa je samo zmignil z rameni, češ to mi ni prav nič mar. Prepisala seveda ni, saj Janeza ni marala, ker je bil kisel, prgast in precej zahrbtnen pob, Toneta pa je kljub vsemu imela rada... Tako se je vleklo nekaj let. O, Ravničarji so bili strašansko trmast! No, naposled pa je materi, ki se je že videla pred grobom, zavrela kri. »Ti jo bom že izbila iz glave!« je rekla in pograbila palico. In kaj se je zgodilo? Sin se je sam zrušil prednjo in jo prosil, naj ga pretepe, da bi mu odleglo. Mater je vrglo nazaj in prebledela je. »Nesrečnik!« je jeknila. Nato se je prekrižala in ga začela tepsti... Še večkrat ga je pretepla, toda odleglo mu ni. Bil je kakor obseden.

— Zakaj pa se nista vzela in odšla kam drugam? — je rekel pob. — Saj bi se že nekako preživela.

— Zakaj? — se je začudil oče. — Vidiš, to vprašanje mi še ni prišlo na um... Saj res, zakaj se nisa vzela in šla drugam?... Bogve, zakaj ne? — Položil si je dlan na nos in se zamislil. — Zakaj ne? — je rekel po premisleku. — Zato ne, ker jima je pamet tako oslepela, da nista videla niti najbolj preproste rešitve. Kaj še! Na rešitev sploh nista mislila. Samo trpela sta in čakala, kaj bo.

— In kaj je bilo? — je vprašal pob.

— Zdaj je treba najprej povedati, da je bila tudi Oti obsedena. Pa vendar ne tako ali vsaj drugače kakor Tone. Ni se zapustila... Vidiš, zdi se mi, da so ženske sploh trdnjše, kar se tega tiče, ne glede na to, da jim je prirojeno, da ne morejo biti umazane in raztrgane. To jih seveda tudi drži pokonci. Moški skoraj zmeraj prej obupa. In vendar ženske niso pogumne, kakor se reče. Prav malo jih je, ki bi bile pogumne. Presneto hitro se stresejo in začno trepetati, toda obupajo pa zlepa ne... No, kje sem že bil? — se je vprašal in se prijel za nos.

— Povedal si, da se Oti ni zapustila, — je rekel pob.

— Res je, ni se zapustila. Izučila se je bila za šiviljo in je šivala. Pridna je bila in mirna, čeprav je bilo seveda videti, da ji črv gloda srce. Vendar tega ni kazala: vzravnano je hodila po vasi in tudi na koru je še pela. Marsikdo je vrgel oči za njo, toda samo Zagričarjev Stanko se je bil opogumil in ji povedal, da jo ima rad, potem pa nihče več, zakaj Oti ga je tako presunljivo pogledala, da je sklonil glavo in odšel... Naposled pa se je le zlomila. Tako je bilo: Ravničarica ji je prav po tisti Putkovi Marjanci, ki je bila plačala mašo »v dober namen« za Ravničarja, ko se je bil ta na svojem »hudičevem motovilu« pripeljal v vas, poslala pošto, naj vendar pusti pri miru njenega sina, ker ne bo nikdar prišla za mlado na Ravnico, tudi po njeni smrti ne, in sicer zato ne, ker jo je že zdaj preklela in ker jo bo preklinjala tudi iz groba... Še isto noč je Oti izginila. Bilo je ob povodnji, zato je bil Tone popolnoma prepričan, da se je vrgla v vodo. Spravil je na noge vse fante in vse može in vsi smo z dolgimi drogovi šli ob obeh bregovih Idrijce do Soče in nato še ob Soči do Podseli, kjer neha tolminski svet. Našli je nismo... Mislili smo, da bo Tone zdaj res znorel. Ne jedel ni več in ne spal. Ravničarica ga sploh ni izpustila izpred oči, ker se je bala, da bi položil roko nase. Ponoči ga je celo zaklepala. Omehčala pa se ni. Ne, ni se omehčala! In prepričan sem, da ji to še na pamet ni prišlo... O, bila je zakrknjena in trda ženska, toda... naposled je le treba priznati, da je bila po svoje velika ženska, kakršnih je presneto malo. Tako je to! Vsakega človeka moramo presojudati po pravici, čeprav nam ni všeč!... Ali razumeš?

— Razumem, — je hitro prikimal pob. — In kaj je bilo s Tonetom, z Ravničarjem?

— Nič... Roke ni položil nase. Kje pa? Saj je bil brez moči. In prepričan sem, da mu kaj takega ni prišlo niti na um. Tone bi bil izhiral, kakor izhira zvesti pes za svojim gospodarjem, če se Oti ne bi bila oglasila. Pisala mu je iz Trsta. Da, v Trst je bila zbežala,

k teti, ki je bila tam za deklo v nekakšnem samostanu ali kaj. Trst je bil takrat še na koncu sveta, skoraj tako daleč kakor Amerika, ali vsaj na pol poti. Tam je bila na varnem pred Ravničarico in tam je ostala tri leta, dokler Ravničarica ni umrla. Tedaj je Tone postal Ravničar in je šel ponjo. Vrnila se je z njim. Nista mogla čakati, da bi po materini smrti preteklo leto in dan — in tega jima ni nihče zameril — vzela sta se že po šestih mesecih. In to je bilo ženitovanje, kakršnega pri nas ne pomnimo: ni bilo samo bogato in bučno, bilo je srečno in prisrčno, ker se je skoraj vsa vas odkrito veselila, da sta se naposled ta dva človeka vendarle našla... Našla sta se, toda komaj za nekaj dni...

— O, — je vzkliknil pob. — Kaj pa se je spet zgodilo?

— Oti je umrla. Umrla je že deveti dan po poroki... »Ravničarica jo je preklela iz groba!« so govorili pobožnjaki. In Putkova Marjanca, ki je bila pred tremi leti prinesla Oti pošto, da jo bo Ravničarica preklela tudi iz groba, je čenčala takšne neumnosti, da jo je moral celo župnik prijeti za jezik.

— Kaj pa je bilo Oti, da je tako naglo umrla? — ga je prekinil pob, ki ga Putkova Marjanca ni prav nič zanimala.

— Kaj ji je bilo?... Sreča... Vidiš, plesala je in plesala, vsa je bila razgreta in vsa je žarela, in vsa okna so bila odprta in vsa vrata, pihalo je in vlekle križemkražem... no, pa se je prehladila, dobila pljučnico in umrla... Zdravnik je rekel, da je bilo srce prešibko. Kaj ne bi bilo? Mar hrepenenje po sreči ne utruji? Skoraj petnajst let je čakala, a ko je sreča prišla, srce ni zdržalo več... Saj ne trdim, da je bilo res tako. Srce je naposled... kako bi se reklo... srce je naposled tudi le kos mesa, toda živi kos, občutljivi kos, poglavitni kos. Tako je to!... Večkrat, recimo, beremo ali slišimo o materi, ki je leta in leta čakala svojega sina, ko pa se je ta vrnil, se je zgrudila in izdihnila. Srce ji je počilo, kakor pravimo... Tudi narodna pesem poje o tem...

— Pa ji res ni bilo pomoči? — je prizadeto vprašal pob.

— Ti bi rad vse rešil! — se je oče prijazno ozrl vanj. — To je lepo! — je prikimal. Nato pa je odkimal: — Ne, ni ji bilo pomoči... O, to je bil hud udarec za Ravničarja! Zadnji udarec!... Vidiš, komaj se je bil pobral, že je bil spet na tleh. In nikdar več se ni pobral. Za domačijo se sploh ni več zanimal. Kmalu je bilo vse zanemarjeno. Pa tudi sam se je popolnoma zanemaril. Ni se več bril, pa tudi umival se najbrž ni več, ker je bil bolj in bolj umazan, poln krast in čirov. »Pri živem telesu bo segnil!« so govorili ljudje. Kaj hočemo, Ravničar svojega telesa niti videl ni več... Pravzaprav sta bila zdaj dva Ravni-

čarja... kako bi se reklo... razklal se je bil na dvoje: srce je živelo po svoje, telo spet po svoje. In prav nič se nista zanimala drug za drugega. Še poznala se nista več... Kako pa telo živi brez srca? Živi po svojih nagonskih močeh, kakor se reče. Je, pije, spi in... in tako dalje... kako bi se reklo... živi kakor žival... No, Ravničarja so kmalu vsi zapustili: dekla, hlapec in pastir. Ostala je samo kravarica Veronika in ta —

— A Zamorka? — ga je prekinil pob. — Tista, ki je imela devet otrok?

— Tista. Zamorka so ji rekli, reva. Saj je bila res zelo temne kože, zasvedranih črnih las, ploščatega nosu in nenavadno debelih ustnic. No, in ta reva, ki ni bila prav bistre pameti, je gospodinjala in gospodarila, kakor je pač vedela in znala. Gospodinjala je slabo, gospodarila še slabše. Kako pa naj bi drugače? Saj je že prvo leto po Otini smrti rodila otroka. In potem je rodila še enega in še enega... no, devet jih je bilo, ko je Ravničar umrl, in najstarejši je bil star komaj štirinajst let... Vidiš, petnajst let se je to vleklo. Petnajst let je uboga Zamorka sama skrbela za Ravnico, za vseh devet otrok in še za Ravničarja, ki je bil pravzaprav deseti otrok in potreben največje skrbi. Garala je od zore do mraka in še ponoči. In kakor hitro so otroci shodili, so garali tudi otroci. Kakor piščeta za kokljo, tako so počepali in se vlačili za materjo po njivah ter sadili, pleli, okopavali, želi in sploh spravljali, kar so pridelali. Vsega seveda niso mogli obdelati, zato so le malo pridelali, komaj toliko, da so se preživljali in da so preživljali tudi nesrečnega očeta... Ravničar pa jih še videl ni. Saj ne rečem, da jih ne bi imel rad, toda ne verjamem, če mu je kdaj prišlo na misel, da so tisti otroci res njegovi. Vidiš, ko se je rodil drugi ali tretji in so možje posegli vmes ter mu začeli prigovarjati, naj se oženi vsaj zaradi otrok, da ne bodo sirote, jih je najprej začudeno pogledal, češ zaradi katerih otrok, in šele nato je zazijal: »A! Zaradi Veronikinih?« Možje so se spogledali, nato pa so mu resno rekli, da mora o tem premisliti. Ravničar je vdano obljubil, da bo premislil. Minilo je leto, rodil se je četrti otrok, toda premislil ni. Žalostno je zmajal z glavo in povedal možem, da sploh ne more premišljati o ženitvi z Veroniko... In saj res ni mogel. To ni bila njegova stvar. Bila je stvar drugega Ravničarja, tistega, ki je živel po svojih nagonih. Tisti pa seveda ni razmišljal. Saj pravimo, da je nagon slep... Ali razumeš?

— Mhm... — je zamrmral pob. Bilo mu je nekoliko nerodno, ker oče ni še nikdar govoril z njim o podobnih stvareh.

— No, sprevideli so, da ne bodo nič opravili z njim, pa so ga pustili pri miru, — je nadaljeval oče. — Zato pa zdaj uboge Zamorke niso več pustili pri miru. Župnik jo je poklical k sebi in jo trdo prijel. Kako je bilo, je povedala Putkova Marjanca, ki je bila kuhana in pečena pri župnikovi kuharici. Najprej ji je popridigal o Sodomi in Gomori ter ji naslikal strahote peklenskega gorja, ki ga s svojim pregrešnim življenjem pripravlja sebi, otrokom in tudi nesrečnemu Ravničarju, nato pa ji je rekel, da mora vzeti v roko svojo žensko pamet in pripraviti Ravničarja do tega, da jo bo pripeljal pred oltar. Ubogi Zamorki je kar sapo zaprlo. Še nikdar ji ni bilo prišlo na pamet, da bi bila Ravničarjeva žena. Buljila je v župnika s svojimi velikimi kalnimi očmi in nato zmajala z glavo. Župnik je dvignil prst in zarohnel: »Če je pa tako, potem poberi svoje stvari in pojdi z Ravnice, da ne bo več pregrehe!« Tedaj pa se je uboga Zamorka zrušila predenj in zahlipala. Pa ni jokala zaradi svojih otrok, češ kam naj gre z njimi, jokala je zaradi Ravničarja. Brisala si je s krilom svoj široki nos in ječala: »Le kaj bo z njim! Saj bo umrl!« Župnik se je umaknil za korak in se zgrozil: »Nesrečnica! Saj si tudi ti obsedena!« In uboga Zamorka je spet samo zahlipala, ker se pred gospodom ni upala glasno zajokati. Saj, reva, ni razumela, kaj ji je bil rekel, toda prepričana je bila, da je res, kar ji je bil rekel, ker je to rekel gospod. In zato je tako skesano prikimavala, da je s svojo črno okroglo glavo skoraj butala ob pod... Vidiš, ženska ga je imela rada. In nemara niti vedela ni, da ga ima rada... Kaj se ve?... Marsikdo bi rekel: »Čenče: Baba je grda in neumna, kako naj ima rada?«... Toda ali to kaj dokazuje?... Nič!... Obraz vidimo, pamet se pokaže, kaj pa je v srcu, nihče ne ve... Tako je to!... Že prej sem rekel, da človeka ni lahko presoditi po pravici... Ali razumeš?

— Razumem, — je prikimal pob.

— Potem si zapomni to: preden človeka obsodiš, zlezi vsaj za hip v njegovo kožo! — je rekel oče. Nato si je z dlanjo potegnil po nosu in nadaljeval: — No, zdaj pa naprej. Vzela se torej nista. Leta so tekla. Ravnica je propadala. Otroci so prihajali na svet. Zamorka in otroci so garali, Ravničar pa je poležaval pod svojimi mecesni, ali pa je ure in ure stal na mostu, otipaval svoje čire in strmel v meglico nad jezom. Strmel je in razmišljal. In o čem je razmišljal? Čudil se boš. Razmišljal je samo o tem, kako bi uredil svojo domačijo, če Oti ne bi bila umrla. Vsakemu, kdor ga je le hotel poslušati, je nadržobno razlagal, kako bi prezidal hlev in hišo, kako bi uredil njive in sadni vrt, kako bi sejal, sadil — vse bi bilo urejeno še stokrat lepše, kakor piše v »Umnem kmetovalcu«... Ljudje so ga poslušali

in se mu seveda posmihali. »Kakšna škoda, da je Oti umrla!« so vzdihovali in mu nato z narejeno smrtno resnostjo svetovali, naj si poišče nevesto, ki bi bila podobna Oti. »Vrhovčevo Jelko vzemi.« so rekli. »Jelka?« se je resno vprašal Ravničar, se obrnil, priprl oči in se zamaknil v meglico nad jezom, kakor bi Jelko primerjal s podobo, ki se mu je tam prikazovala. Nato je zmajal z glavo in odločno rekel: »Ne, ni ji podobna!« — »Kaj pa Strmarjeva Tilčka?« — »Tilčka?« je prav tako resno ponovil, se spet zamaknil v meglico in nato spet odkimal: »Ne, tudi Tilčka ji ni podobna!« — »Potem pa vzemi Oblazarjevo Katico. Lepše ni. In vsi pravijo, da ji je prav res podobna!« — »Katica?« se je zamaknil Ravničar. »Ne, tudi Katica ji ni podobna!« je odkimal... Vidiš, tako so ga dražili. In to ni bilo lepo.

— Ne, ni bilo lepo! — je takoj prikimal pob.

— Ne, res ni bilo lepo! — je potrdil oče. — To je bila velika ljubezen, o kakršnih beremo v knjigah. Toda kdo bi si bil mislil, da takšna ljubezen dobi v kremplje tudi preprostega človeka? Dobila ga je... In kaj to dokazuje? To dokazuje, da je tudi preprosto srce sposobno... kako bi se reklo... to dokazuje, da je tudi v preprostem srcu velika moč... kako bi se reklo... da so v njem velika čustva, kakor se reče. Tako je to!... Da, srce je srce, in narava, ki ga da, se prav nič ne vpraša, kam ga bo vtaknila: ali za gospodovo ali za pastirjevo srajco... Je že tako na tem svetu, da nobena stvar ni enakomerno razdeljena, tudi čustva ne. Nekateri so brez srea, kakor pravimo, drugi pa spet tako... kako bi se reklo... druge pa srce kar ugonablja. No, dovolj bo! — je odsekal trdo in nejevoljno zmajal z glavo, kakor bi bil rekel nekaj nespametnega. Potegnil si je z dlanjo po nosu, se odkrehnul in zamrmral: — Saj, če človek ne neha razglablјati o pravem času, začne klatiti neumnosti! Mera je človeku potrebna pri vseh stvareh, prav posebno pa še pri mislih, če ni dovolj razumen. Sicer pa so stvari, ki jih tudi razum ne razume. Ali razumeš?

— Razumem. — je prikimal pob, čeprav ni dobro razumel, kaj bi moral razumeti.

— No, in kje sva pustila Ravničarja? — je vprašal oče.

— Na mostu.

— Na mostu?... Tam je bil vsak dan.

— Pustila sva ga na mostu, ko so ga dražili, naj si poišče nevesto, — je razložil pob.

— Aha, že vem! — je prikimal oče. — No, potem sva pa pri koncu. Treba je povedati samo še to, kako je umrl... Torej. Janez, mlajši brat, tisti, ki še zdaj živi v norišnici, ga je spravil v grob, in sicer tako, da ga je spravil v vodo.

— Kako? — se je začudil pob. — Saj Ravničar ni utonil. Če bi bil utonil, bi se spomnil, saj sem bil star že sedem ali osem let, ko je umrl.

— Seveda ni utonil. Janez ga je spravil v vodo, da bi se bil umil... No, pa najprej je treba povedati o Janezu. Ta je imel na Ravnici svoj kot, kakor se reče, to se pravi, da je imel svojo sobo in da je živel z doto, ki mu jo je bil brat odštel po materini smrti. Tudi Janez je bil svoje vrste čudak, toda zoprn čudak. Kdo ve, od kod se je vzela. Sicer pa ima marsikatera družina svojega črnega kozla. Bil je kisel, mračen, molčeč, vase zaprt človek. Z nikomer ni hodil, prijateljev ni imel. Prav verjetno je, da včasih tudi po več tednov ni izpregovoril glasne besede. In kadar je govoril, se je napejal, da bi govoril, kakor ga je še učitelj učil v šoli: »rekelj«, »šelj«, »opralj« in tako dalje. Nihče ga ni maral, ker je bil res zoprn. Toda to še ne dokazuje, da ne bi bil nesrečen človek. In bil je nesrečen, kakor je nesrečen vsak, kdor ne more uresničiti svojih sanj. Še bolj pa je seveda nesrečen, če mora svoje sanje skrivati. In Janez je skrival svoje sanje, ker so bile grde. Sanjal je namreč o tem, da bi Ravničar, to se pravi, brat, kmalu umrl in da bi sam sedel na posestvo. Ravničar pa je živel, leta so tekla — in tekla so seveda tudi Janezu... Oženil se ni, ker je čakal, da bo postal Ravničar in da bo tedaj lahko vzel mlado in lepo nevesto. Jasno je, da o tem ni niti črhnil, pa vendar smo zmeraj vedeli, katero dekle ima trenutno na piki, če bi Ravničar umrl. Delal tudi ni, ker je imel dovolj dote. Lovil je ribe, hodil na lov in po malem prekupčeval z lesom. Doma je tičal samo v svoji sobi. Tudi kahal si je sam, ker se mu je Zamorka zdela preveč umazana. O, imel je zelo tenak nos, kar se tiče umazanije in smradu. Z Zamorko in otroci sploh ni govoril, pa tudi brata je najraje obšel v velikem loku. Če pa je že moral mimo njega, se je prijel za svoj koničasti nos, se namrdnil in zasikal: — »Opralj bi se, smrduh umazani!« Ravničar ga je debelo pogledal, potegnil glavo med ramena in zmeraj enako zategnil v odgovor: »Opralj? Da se mi prisadi!...« Bogve zakaj se je prisada tako bal?... No, naposled pa ga je Janez le spravil v vodo. In veš, kako? Lepega dne se je postavil predenj, se prijel za nos in mu smrtno resno rekel: »Poslušaj, Tone! Kaj bi rekla Otilija, če bi se recimo vrnila in bi te zagledala? Kaj bi rekla, ko bi videla tega umazanega in smrdljivega dedca?... Ali veš, da s svojo umazanijo mažeš tudi njen spomin?... Če bi jo imel res rad, bi šel v Idrijco in bi se umilj, očedilj, opralj!...« Ravničar ga je gledal bolj in bolj debelo, preplašeno vlekkel glavo med ramena in otipaval svoje čire na vratu, toda črhnil ni niti

besede... In kaj se je zgodilo?... Ko je naslednje jutro vstal, je šel naravnost k Idrijci, se slekel, zabredel v vodo do pasu in se začel umivati. Bilo je v aprilu in tekla je še snežnica. Otroci, ki so ga bili videli, so prihiteli po mater. Zamorka se je zagnala k vodi in ga začela milo klicati. In ker je Ravničar ni hotel niti slišati, je kar oblečena zabredla k njemu. Otroci so stali na skali: starejši so nemo strmeli, mlajši so glasno jokali. Ljudje so prihrumeli od vseh strani, češ Ravničarju se je prav zares zmešalo. Začeli so kričati vanj, naj se takoj spravi iz vode, ker se bo prehladil in ga bo pobrala pljučnica. Ravničar pa se ni ganil, dokler nista Zamorki prišla na pomoč dva fanta. Potegnili so ga iz vode, ga zavili v cunjé in odvlekli domov. »Kdo pa ti je rekel, da hodi ob tem času v vodo, a?« so dedci jezno kričali vanj. »Janez mi je rekel,« je začudeno povedal Ravničar. »Rekel mi je, kaj bi rekla Oti, če bi se recimo vrnila in bi me videla tako umazanega. Rekel je, da s svojo umazanijo mažem njen spomin. In to je res...« Dedci so zavili oči proti stropu, nato pa so rekli, da bi bilo treba Janeza prebutati. In prav gotovo bi ga bili prebutali, če bi bil doma... No, spravili so Ravničarja na peč, kjer je ležal pozimi in poleti. Legel je in ni več vstal. V sedmih dneh ga je res pobrala pljučnica.

— Pa ga vendar ni Janez spravil v vodo zato, da bi umrl? — je vprašal pob.

— Kaj podobnega takrat nikomur ni bilo prišlo na misel. Kasneje pa se je pokazalo, da je bilo res tako. In kdor je imel bistre oči, je lahko videl že na pogrebu... O, kakšen pogreb je to bil. Še sam Modrijan, ko bo umrl, ne bo imel večjega... Da, kmetje so trde skorje, kakor je trdo življenje, toda v srcu so mehki. In prav dobro čutijo, če se v človeku skriva nekaj nenavadnega. Vsi so šli k pogrebu, peli so mu —

— Zamorke pa ni bilo, — ga je prekinil pob. — Dobro se spominjam, da je ni bilo, ker je Janez ni pustil.

— Ne, ni je bilo. Janez jo je bil z otroki vred zaklenil v klet, pogrebem pa je rekel, da nimajo spodobnih oblek in da so se zato umaknili. Toda otroci so se zrinili skozi križe in prihiteli k cerkvi. V cerkev se niso upali, ker so bili preveč preplašeni, pa sploh so bili nekoliko divji, kakor se reče. Prišli pa so k pokopališču, splezali na obzidje pri mrtvašnici, se postavili v vrsto in od daleč nepremično gledali, kako so Ravničarja spuščali v jamo. Ko je župnik opravil svoje, ko so pevci odpeli in ko so se ljudje obrnili, da bi se začeli razhajati, sta najstarejša dva bliskovito pograbila najmlajša dva, in pobrisali so jo po pobočju kakor splašene živali. Nekaj žensk je

zahlipalo ob tem pogledu, pa tudi nekateri moški so si s hrbtom roke potegnili mimo oči. Stari Hotejec, ki je bil takrat občinski mož, je stopil k Janezu, ki je še stal pri grobu in ga vprašal, kako misli z otroci. Janez je samo zmignil z rameni, ne da bi se ozrl v starega moža. »Ti glej!« je s povzdignjenim glasom rekel Hotejec, da so ga lahko vsi slišali, in mu pokazal hrbet. Tedaj so Janezu vsi pokazali hrbet in odšli. Ostal je sam in sam se je vrnil domov.

— Ali je Zamorko takoj nagnal? — je vprašal pob.

— Še isti dan. Ko se je vrnil s pogreba, je odklenil klet in ji rekel, naj pobere svoje cape in svoje pankrte ter naj se do večera spravi iz hiše... In spravili so se. O, to je bila pretresljiva slika. Bil je res že skoraj večer, ko so se napotili v hrib, da bi se čez Vrata napotili proti Grgarju. Ko so prišli do vrha senožeti, kjer se pot izgubi v gozd, so se ustavili, da bi se še enkrat ozrli po Ravnici, po svojem gnezdu, ki so se v njem rodili. Zagledali so Janeza, ki je stopil iz hiše in se počasi napotil proti hlevu. Izginil je na skedenj. Tedaj sta se starejša dva spogledala in prikimala drug drugemu. Hkrati sta potegnili iz žepa vsak svoj krivaček, odrezala vsak svoj leskov prot, ga oklestila, zažvižgala z njim po zraku ter se nato kakor blisk spustila proti hlevu... In veš, kaj se je zgodilo? To je povedal Lužnikov Martin, tisti potepuh, ki ga je kasneje na Melinskih lazih raztrgala stara granata. Martin je bil namreč na svislih, kjer se je skrivaj pripravljaj k počitku, in je vse videl... Poba sta torej planila na skedenj, se zakadila v Janeza in začela s protom švigati po njem. »Ti si ga spravil v vodo! Ti si ga spravil v vodo!« sta sikala vanj in ga tepla z vso jezo. Janez se je nekaj časa otepal, potem pa se je vrgel na tla in zaril glavo v seno. Poba pa sa še kar naprej švigala po njem in sikala: »Ali boš zatulilj, hudič prekleti, ali ne boš zatulilj!« In švigala sta tako dolgo, da je Janez zatulil in stegnil noge. Tedaj sta vrgla nanj vsak svoj prot, si obrisala roke pod pazduho in šla iz skednja... Zamorka je z ostalimi otroci sedela vrh senožeti in čakala. Ko sta se poba vrnila, so vsi vstali in se postavili v vrsto, da bi nadaljevali pot. Toda preden se ja Zamorka premaknila, je še enkrat zahlipala in si obrisala s krilom svoj široki nos, nato pa je stisnila roko v črno pest in požugala proti Ravnici. Za njo so stisnili pest in požugali vsi otroci, tudi najmlajši, ki ga je uboga Zamorka držala v naročju.

— In kam so šli? — je vprašal pob.

— Kam? — je oče zmignil z rameni. — Šli so na Vrata, potem pa naprej po Puštalski dolini... Kdo ve, kam?...

— Kaj pa Janez?

— Janeza ni bilo na spregled. Minilo je teden dni, minilo je štirinajst dni, minili so trije tedni, pa ga ni še nihče videl. Res je, da sta ga bila Zamorkina poba hudo pretepla, toda v treh tednih bi se bil moral izlizati... No, naposled se je to ljudem zazdelo sumljivo in možje so se odpravili na Ravnico. Hiša je bila mrtva: sprednja in zadnja vrata so bila zapahnjena. Trkali so, klicali, a nobenega glasu. »Zdoma je,« so rekli in se razšli. A že po nekaj dnevih so se spet vrnili, ker je edina krava, ki so jo takrat še imeli na Ravnici, začela strašansko mukati. Takoj so videli, da je krava žejna in sestradana, saj je pojedla vso steljo izpod sebe in zgrizla jasli. Napojili so torej kravo in ji vrgli sena. Nato pa so sklenili, da bodo vdrli v hišo, češ z Janezom ne bo vse v redu. Vdrli so skozi streho — ta je namreč imela dovolj lukenj — in kaj je bilo? Janeza so našli v sobi, ki je bil v njej preživel vsa dolga leta, ko je čakal, da bo brat umrl. Vrata so bila seveda zaklenjena in so morali vdreti. Janez se je tiščal za omaro in se tresel kakor šiba na vodi. Pa saj to ni bil več Janez, bila je komaj še njegova senca: kost in koža, lasje in brada, drugega nič. Možje so ga potegnili izza omare, pa se je začel takoj dreti: »Že gredo, že gredo! Zaprite vrata!« Možje so se začudeno ozrli in vprašali: »Kdo pa gre?« — »Vsi!« je zakričal Janez. »Vračajo se. In prej so se vračali samo ponoči in so hodili samo spodaj, danes pa so prišli že podnevi in so hodili po kašči.« — »Po kašči smo mi hodili,« so rekli možje. »Vi? He, he!« se je zaničljivo nasmehnil Janez. Možje so se spogledali in nato prikimali, češ zmešalo se mu je. Posedli so ga na posteljo in mu dali žganja, da bi se opomogel. Ko se je nekoliko pomiril, so s težavo spravili iz njega, da se »vsi vračajo«, to se pravi, da se vrača Zamorka z otroci, da se vrača Tone, da se vrača Oti in da se vrača tudi mati, stara Ravničarica: hodijo po hiši, prekladajo posodo in kuhajo, mati pa prihaja pred njegova vrata, trka s palico po njih in ga preklinja: »Kar zaklepaj se, nesrečnik! Od lakote moraš poginiti, ker si Toneta spravil v grob. Preklela sem te!«... Nesrečneža je torej zapekla vest in se mu je zmešalo. Nemara pa sta pripomogla tudi Zamorkina poba, če sta ga res preveč mlatila po glavi. Kaj se ve?...

— In potem so ga odpeljali v norišnico, — se je oglasil pob.
— Spominjam se, kako so prišli z avtomobilom ponj.

— V norišnico. Kam pa drugam? — je mrko rekel oče. — Vidiš, možje so mu sicer dopovedovali, da se nihče ne vrača, toda dopovedali mu niso. Nato so se spomnili, da najbrž že nekaj dni ni jedel. Pre-taknili so vso hišo, našli nekaj suhih hrušk in mu jih prinesli. Janez pa se je z grozo odmaknil in rekel, da ne bo jedel, ker je mati rekla,

da mora umreti od lakote... Možje so torej sprevideli, da mu ni pomoči. Popraskali so se po glavi in začeli razmišljati, kaj naj ukrepejo z njim. In ker ni bilo nikogar, ki bi lahko skrbel zanj, so ga spravili v norišnico. In še danes živi in nori...

— Prav mu je! — je hotel reči pob, pa se je še o pravem času vgriznil v jezik, ker je vedel, da bi ga oče pošteno oštel zaradi teh besed. Sram ga je bilo. Začel si je očitati, da je grd in nečloveški, zakaj človek, ki su mu stemni razum, se nam mora smiliti.

Oče je stopil nekaj korakov molče, potem pa si je z dlanjo potegnul po nosu in po stari navadi zaključil svoje pripovedovanje.

— Ali ne bi bilo to vredno napisati!... — je vzkliknil. — Vidiš, včasih beremo razne povesti, pa kar vidimo, kako je vse iz trte izvito, kakor se reče. Posebno z ljubeznijo večkrat tako opletajo... kako bi se reklo... tako jo vlačijo sem in tja ter jo vsiljujejo, da bi človeka pretresli, človeku pa je kar slabo od samih vodenih solza in puhlega stokanja. Vse je izmišljeno... Tukaj pa leži na tleh živa resnica, pa ni nikogar, ki bi jo pobral.

Pob je molčal. Pravzaprav očeta niti poslušal ni več, ker je bilo zgodbe že konec. To so bile navadne zaključne besede, ki jih je tako rekoč znal že na pamet in ki nanje ni bilo treba odgovarjati. Molčal pa je tudi zato, ker se je ukvarjal z vprašanjem svojega čustvovanja. Kakor že večkrat, se ga je bil namreč tudi zdaj polastil občutek, da nima srca, pa je zato skušal pravično dognati, ali ga je usoda ljudi z Ravnice samo zanimala, ali ga je tudi pretresla.

— O, tudi zgodb o ljubezni nam ne manjka!... — je govoril oče. — Koliko jih je!... Na, vzemimo, na primer, samo Kadetko, ki nam vsak dan šviga pred očmi. Komaj devet let bo stara, pa kaj vse je že za njo!... Tisti, ki je bil njen oče, se je ustrelil, nesrečna mati se je vrgla v vodo, doma tako rekoč nima, sploh... no, kaj bi govoril!... A če jo človek pogleda, se nehote zamisli. Vidiš, otrok je še, pa je že popolnoma drugačna, kakor so punčke njenih let. Bistra je in zamišljena, gleda te naravnost v oči... brez strahu... besede pa kar z usti požira, kakor se reče... Bogve kaj bo z njo?...

— S kom? — je odsotno vprašal pob, ki se je ukvarjal s tehtanjem svojega srca.

— S Kadetko! — je naglasil oče. — Ali ne poslušáš?

— Poslušam! — je hitro prikimal pob. — Samo nisem slišal prav dobro, ker sem razmišljal o Ravničarjih.

— O Ravničarjih? — je živo ponovil oče. Bil je očitno vesel, da pob še razmišlja o njegovem pripovedovanju. Pomolčal je, nato pa s prepričanjem vzkliknil: — No, vidiš, ali ni škoda, da v naši

dolini ni nobenega pisatelja!... — Potegnil si je z dlanjo po nosu in dodal: — Sicer pa, kdo ve? Nemara se bo rodil?... Ali pa se je že?

— Kdo? — je spet odsotno vprašal pob, ki se je bil znova pogreznil vase.

— Kdo?... Tisti, ki bo pisal o naših ljudeh!... Kaj se ve?...

— Saj, kaj se ve... — je mrtvo zamrmral pob iz dna svojih misli.

Oče se je od strani ozrl vanj in umolknil.

Molče sta prišla do Bače in molče sta se po zgornji poti začela vzpenjati na Stopec, na tisto lepo široko polico, ki imajo na njej Mostarji in Modrejani svoja polja in svoje njive. Tam človek ve in vidi, da se svet odpira na vse štiri strani: po Baški grapi, po Idrijski dolini in po Soči na sever in na jug. Tam utrujeni hribovec rad utihne, da si najprej napase oči na ravni zemlji, nato pa na Krnu in na drugih gorah, ki se zdaj dvigajo pred njim ter ga s svojo mogočno lepoto pretresajo, da pozabi na tegobe vsakdanjega dne; pobrišejo mu z oči prah nezadovoljstva in s srca meglo skrbi. Človek se zravna, zajame sapo in nato srečno pomisli, da je doma sredi lepega sveta in da je naposled tudi živeti lepo.

Oče in sin sta molče šla po gladkem kolovozu, ki se je vijugal ob vznožju pobočja. Pob ni več tehtal svojega srca. Prišel je bil do žalostnega zaključka, da ne ve, kakšen je. Zmignil je z rameni in se predal pokrajini. Najprej je gledal po dolgih, v loku zoranih rjavih njivah, ki so bile že oddale svoj letni sad in so zdaj utrujene spokojno čakale, kdaj jih bo pregnila bela snežena odeja, da se bodo pogreznile v zaslužno zimsko spanje. Nato se je zamaknil v enovrstne kozolce, ki so stali med njivami, in v visoke gore, ki so stale za njimi. Čimbolj se jim je bližal, tembolj so se kozolci dvigali; bilo je, kakor bi se po vseh belih, že zasneženih gorah, više in više dvigale široke črne lestve. Ta podoba ga je tako prevzela, da si je izbral lestev, ki se je dvigala po Krnu. Dvigala se je, se vzdignila do vrha in nato izginila; pob je bil prišel do kozolca in stopil mimo — Krn pa je stal pred njim gol, visok, ponosen in nezavzet. A glej, že je tu drugi kozolec. Raste in raste iz tal, široka črna lestev pa se spet dviga po belih stenah skalnatega Krna, dviga se više in više, do vrha, do samega neba.

Oče se je ustavil pri kapelici, ki je stala sredi starih kostanjev, in se ozrl po nebu. Začelo se je komaj zoriti.

— Prezgodaj sva šla z doma, — je rekel. In ker je dobro vedel, da ne smeta po nemarnem zapraviti niti lire, je dodal: — Kaj bi se

potikala po Tolminu in čakala, da odpro šolo. Tukaj je vendar lepše. Sediva nekam v zavetje in počakajva, da se zdani.

Pob je čutil, da očetu še nekaj leži na srcu in da bi se rad razgovoril, toda v kapelici mu je bilo očitno neprijetno. Nestrpno je prekladal noge in se presedal, naposled pa je rekel:

— Tukaj je nekam tesno in zatoхло. Sediva raje h kozolcu.

Tudi pobu je bilo v kapelici neprijetno, zato je prav rad zavil za očetom med praznimi njivami. Ustavila sta se pri kozolcu, ki se je v njem še sušilo nekaj snopov ajde in nekaj repnika. Sedla sta na tla, se s hrbti naslonila na snope in potegnila kolena k sebi.

Začelo se je daniti.

Pob se je zdaj lahko mirno oziral okrog sebe. Pokrajina se je naglo spreminjala. Bila je še fantastična, toda ne več grozljiva. Hribi so se razmaknili, visoke bele gore so bile mogočne, a tako mirne, da so tudi poba navdajale z mirom in močjo. Nebo ni bilo več ozko in težko, svinčeno, ki ga je prej tako tlačilo k tlom. Odprlo se je, se zrahljalo in pomodrilо... In oblaki?... O, oblaki so biti tudi še fantastični, silni konji, toda niso bili več mrki in sivi; bili so rožnati od prvega sonca, kakor bi okrvavljeni prišli iz plemenitega nočnega boja. Zmagali so, pa še kako so zmagali! Niso našli samo izhoda izpod svinčenega pokrova, s svojimi silnimi hrbti so dvignili vse svinčeno nebo in ga odvalili za gore. In zdaj so res sproščeno dirjali proti svojemu prividu vseмирskih, večno svobodnih, brezmejnih zelenih poljan.

Vsa ta zemeljska in nebesna pokrajina je zbujala v pobu občutek tako močne in nepojmljive sreče, da mu je šlo skoraj na jok. Pomislil je, kako lepo je živeti... Živeti! Živeti! Živeti!... Vedeti, da za tvojim hrbtom teče Bača, da se na levi Idrijca vali po globoki soteski, da je pred tabo Soča, tako čudovita reka, da ji ni para na vsem svetu... Kako strašno mora biti, kadar je treba umreti!... Saj nemara smrt ni tako strašna, toda strašna mora biti zavest, da boš zaprl oči in da ne boš nikdar več videl teh njiv in teh kozolcev, teh sinjezelenih rek, teh poraščenih pobočij, teh belih gora, tega odprtega neba in teh rožnatih oblakov, teh plemenitih okrvavljenih nebesnih konj, ki zdaj na prostrani modrini slavijo svoje zmagoslavje... Toda zapreti oči in jih ne odpreti nikdar več —

Ta misel ga je spomnila mame. Vso pot ni bil pomislil nanjo, zato ga je vest tako zapekla, da je vzdrgetal.

— Ali te zebe? — je vprašal oče.

— Stresa me, — je priznal s težkim srcem.

— Ali naj greva naprej?

— Kakor hočeš...

— No, pa pojdiva, — je vzdihnil oče in vstal.

Molče sta šla skozi Modrej in molče sta prišla Pod ključ. Tam se cesta stiska med Sočo in visoko navpično steno. In tam se je oče spet obrnil k pobu, kakor bi bil pomislil, da mu nima kam uiti in da se bo zato moral pogovarjati z njim. Pogladi se je po nosu, se odkrehnul in zelo prijazno rekel:

— Če bo vse prav, boš v juniju že šel k mali maturi, kakor se reče.

Pob je samo z rameni zmignil in trznil z nosom.

Oče se je spet pogladil po nosu, se spet odkrehnul in šele po dolgem premolku vprašal:

— Povej mi, ali si že kdaj premišljal, kaj bi rad bil?

Pob ga je pogledal in nato zmajal z glavo.

— Nikoli? — je vztrajal oče s prikritim razočaranjem.

— Nikoli... — je odkimal pob.

— Hm... — je zamrmral oče. Nato je tudi sam zmajal z glavo in rekel sam zase: — Čuden otrok... Sedemnajst let bo star, pa ga prav nič ne zanima!...

Pob je potegnil glavo med ramena in molčal. Bilo mu je neprijetno, kakor bi mu oče spet očital neko duševno pomanjkljivost. Z grenkobo v duši je začel ugotavljati, da mora biti res čuden otrok, nekakšna nesrečna zguba, ki ni samo odveč na tem svetu, temveč dela skrbi tudi materi in očetu.

— O, jaz pa sem premišljal!... — je vzdihnil oče in se ozrl v nebo.

— In kaj naj bi bil? — je hitro vprašal pob, ker bi mu rad ustregel.

— Hočem reči, da sem premišljal o sebi, ko sem bil v tvojih letih, — je rekel oče. Potegnil je iz žepa robec, ga razgrnil in zaplahutal z njim, toda useknil se ni. Spravil ga je spet v žep, se prijel za nos in se zamislil. Šele po dolgem premolku se je spet oglasil: — Vidiš, jaz sem bil edini otrok. Oče bi me bil prav lahko dal v šole. Sam sem silil, drugi so ga silili, a vse je bilo bob ob steno. Bil je trmast in zelo starokopiten mož. Zmeraj je ponavljal eno in isto: Kmet je rojen za kmeta, a ne za gospoda!... Jaz pa sem bil prepričan, da nisem bil rojen za kmeta. Kmečko delo me ni prav nič veselilo. In tudi otepal sem se ga. Pasel sem skoraj do svojega dvajsetega leta. Takrat smo imeli v naših krajih še ovce. Pasel sem naše in tuje; moja čreda je včasih štela tudi sto glav... Vidiš, tako sem bil lahko pod Vranjekom od zore do mraka, večkrat pa tudi

vse noči. Polegaval sem, bral in bral, gledal po dolini in razmišljal, koliko povesti bi se dalo napisati tudi o naših krajih in naših ljudeh. In koliko sem jih tudi napisal!... Hočem reči, da sem jih napisal v glavi, v mislih! — je hitro dodal. Pomolčal je in nadaljeval: — O, saj nič ne rečem, da ne bi bil rad pisal tudi v resnici... Kaj bi tajil!... Toda kako naj bi bil pisal? Za to mora biti človek poklican, kakor se reče... Rojen mora biti za to... Ali poslušáš?

— Poslušam, — je prikimal pob.

Oče je stopil nekaj korakov molče. Gladil se je po nosu. Očitno je o nečem razmišljal, pa se ni mogel odločiti, ali bi prišel z besedo na dan ali ne. Naposled se je le odkrehnil in začel:

— Vidiš, zato pa... saj pravim... človek razmišlja o tem in onem... včasih pametno, včasih neumno... no, pa kaj bi, sanj in želja se nikdar ne znebiš, če si človek, kakor je treba. Tako je to!...

Pob je čutil, da se je oče premislil in da ni povedal tistega, kar je nameraval. To je čutil tudi oče, zato se je takoj zagnal v pogovor:

— Kaj sem že hotel reči?... Saj. Hotel sem reči, da nisem samo bral. Tudi učil sem se. Učitelj mi je bil posodil slovensko slovnico Antona Janežiča. Vso sem premlal, vse sem prepisal. Na pamet sem jo znal tako rekoč... No, kaj bi govoril, sanjal sem in sanjal, kako bi se rešil našega vresja. Pa tudi trezno sem razmišljal o tem. Slovnica, to je že lepo, toda kam naj bi šel s slovnico... Vidiš, tako sem sklenil, da se bom naučil orgljanja in da pojdem kam drugam za organista in pevovodjo. In naučil sem se. Sam. Oče mi seveda ni hotel dati denarja, da bi si bil kupil star klavir. Pa sem šel za delavca. Prav takrat so sekali cesto skozi Dominov rob. Mislil sem, da bo očeta zadela kap od sramote, ker mu sin dela pri cesti. Treba je vedeti, da je bil takrat delavec še manjvreden človek; v Dominovem robu so delali skoraj samo Furlani in Lahi... No, zaslužil sem šestdeset goldinarjev in si kupil star klavir. Sam sem napel strune in začel brenkati. A še nisem imel miru. Lepega dne pridem domov in najdem klavir pod tepko. Oče ga je bil pahnil iz hiše; še dobro, da ga ni bil razsekal s sekiro... Niti besede nisem rekel. Potegnil sem klavir na skedenj, si z deskami ogradil kot in brenkal naprej. Tako je to bilo!... Brenkal sem in čakal, da pojdem k vojakom. Upal sem, da bom pogledal v svet in se česa naučil. Če se je kdo veselil nabora, sem se ga jaz veselil. Pa me niso vzeli zaradi krčnih žil... Z vojaščino torej ni bilo nič. Leta pa so tekla. Kaj sem hotel. Vdal sem se v svojo usodo in začel kmetovati. Pa nisem dolgo vzdržal doma. Najprej sem šel za pismonošo, potem šem vzel v najem gostilno, odprl sem trgovino... no, kaj bi govoril... vse sem poskusil... Saj vem, da nisem

ničesar dosegel, toda vsaj skušal sem nekaj doseči... hotel sem nekaj biti... Vidiš, in zdi se mi, da mlad človek mora sanjati, pa čeprav sanja same nemogoče, nedosegljive stvari... Ha, če se spomnim vseh svojih sanj, me je še zdaj skoraj sram... Toda nič zato! — je pribil in zamahnil z roko.

Pob je skoraj vse to že vedel. Pripovedovala mu je bila mama, ki je marsikaj pretrpela zaradi očetovih sanjarij. Oče pa o svojem življenju še ni bil govoril z njim, posebno pa ne s takšnim naglasom. Zavzeto ga je poslušal in hkrati premišljal, da vse to, kar je oče počenjal, nemara ni bilo preveč resno in pametno, toda kljub temu je čutil, kako raste v njegovih očeh. In zato mu je bilo težje pri srcu, ker se je sam tako slepo prepuščal svoji usodi.

Prišla sta do studenca, ki izvira pod cesto, komaj nekaj metrov nad Sočo. Napila sta se sladke mrzle vode in krenila po ravni cesti po Dobravah. Oče je korakal molče in zamišljeno. Pob je čutil, da še ni povedal vsega, kar je imel na srcu. In res se je prav kmalu spet pogladil po nosu in se odkrehnil ter nato z očitno zadrego vprašal kar se le da prizanesljivo in celo nekoliko skrivnostno:

— Ali ne pišeš pesmi?...

Pob je poskočil in zardel, kakor bi ga bil oče vprašal, če je zaljubljen.

— Ne! Pesmi pa že ne pišem! — je odločno rekel.

Očetu je bilo očitno všeč, ker je pob tako poskočil. Nasmehnil se je in ga začel miriti:

— No, no, pa tudi če bi jih pisal!... Prava reč!... Saj pravijo, da jih pišejo vsi študenti. — Pogladil se je po nosu in dodal: — In pišejo jih tudi drugi mladi ljudje... celo preprosti kmečki fantje.

— Saj vem, — ga je prekinil pob. — Mlinarjev Cene jih piše, pa se mu vsi posmihajo.

— Posmihajo se mu, — je prikimal oče. — Toda kljub temu prav dobro vedo, da je Cene najbolj moder fant v vasi... In če bi ga bili dali v šole, bi nemara zares pisal. Kaj se ve... Sicer pa ljudje tudi prave pesnike in pisatelje nekam čudno gledajo...

Stopila sta nekaj korakov molče, nato se je oče spet oglasil:

— Pesmi? ... Saj nič ne rečem, tudi pesmi rad berem. Toda raje imam knjige, hočem reči, povesti, romane... knjige, ki pišejo o človeku... o našem življenju... — Pogladil se je po nosu in vzkliknil: — Vidiš, zato pa pravim, da je škoda, ker v naši dolini ni nobenega pisatelja. Snovi, kakor se reče, mu ne bi manjkalo... No, sicer pa sem že prej rekel, da mora biti človek poklican za to, kakor se reče... Rojen mora biti za to...

— Tudi jaz raje berem povesti kakor pesmi, — je rekel pob, da bi pač nekaj rekel.

Oče se je zamislil. Molče sta prišla do razpotja, kjer se cesta odcepi v Poljubinj, in se začela po klancu spuščati proti Tolminki. Na mostu se je oče odkrehnil in se obrnil k pobu ter nato skoraj sramežljivo zaupno vprašal:

— Ali se spominjaš tistih papirjev, ki sva jih bila lani našla pod tramom, ko sva klasinila streho?

— A »Ladja brez krmarja«? — je vprašal pob, ki se je dobro spominjal, kako je potegnil izza trama šop zakajenih papirjev, popisanih s pisavo, ki se mu je zdela znana.

— Tako je, — je prikimal oče. — »Ladja brez krmarja« je bil naslov ... Vidiš, tisto sem jaz pisal ... Kdaj? ... Skoraj pred tridesetimi leti ... Če bi bili drugi vedeli, bi se bili tudi meni posmihali, kakor se posmihajo Mlinarjevemu Cenetu ...

— In zato si skrtil za streho? — je rekel pob.

— Najbrže ...

— In zakaj si mi izpulil iz rok in vrgel v peč?

— Zakaj? ... Kdo naj to ve? ... Sicer pa sem ti povedal samo zato, da boš vedel, — je rekel oče in naglo stopil po mostu.

Pobu je bilo neprijetno pri srcu, kakor bi se bil oče izpovedal nečesa otročjega, nečesa, kar mu je jemalo dostojanstvo očeta, dostojanstvo resnega in pametnega človeka. Začutil je, da ga gleda s pomilovanjem, hkrati pa tudi z večjim in drugačnim spoštovanjem, kakor ga je gledal prej. Gledal je, kako je hodil, kako je govoril, kako je z rokami izbiral in nato podpiral besede, kako je naročil dve juhi in dve žemlji, kako je jedel, kako si je brisal brke. Prej mu je bil tako blizu, tako domač, tako razumljiv, zdaj pa se mu je nekako odmaknil, in bili so trenutki, ko se je skrivaj zazrl vanj in ga gledal, kakor ga ne bi bil še nikdar videl ... Saj, prej je bil oče samo oče, zdaj pa se je pob nenadoma zavedel, da ni samo oče, temveč da je človek s svojim življenjem kakor vsi ljudje. In kakšen je ta človek, ki je njegov oče? Dober. In kakšno je bilo in je njegovo življenje? Težavno, toda polno. In nenadoma je začutil, da ga ima tako rad, kakor ga ni imel rad še nikoli. Pa ne samo rad. Ponosen je bil nanj ... Z odločnim korakom je šel z njim do šole. In ko mu je oče na stopnišču še enkrat rekel, naj nikar ne bo mulast in naj se z ravnateljem pogovarja prijazno in z zanimanjem, mu je pob veselo, res iz srca obljubil, da bo prijazen, da se bo za vse zanimal in da se bo pridno učil.